

Beatrijs van Dijk, Sil van Doornmalen, Ellen Nieboer en Hildo van Engen, *Tussen dijkstoel en dorpspolder. De 474 voorlopers van Waterschap Rivierenland 1273-2005*. Waterschap Rivierenland, Tiel 2018. 80 blz. Geïll. ISBN 978-90-811637-3-6. Het boekje is niet in de handel verkrijgbaar. De tekst is grotendeels te vinden op de sites van waterschap Rivierenland (www.waterschaprivierenland.nl) en het Regionaal Archief Rivierenland (www.regionaal-archiefrivierenland.nl).

Op 24 november 2017 verscheen in opdracht van Waterschap Rivierenland bovengenoemd boekje in het kader van het vijftienjarig bestaan. In *Tussen dijkstoel en dorpspolder* wordt de geschiedenis van de waterschapsorganisatie in de regio op een bijzonder toegankelijke en aangename manier verteld. Waar eerder, meestal naar aanleiding van weer een waterschapsreorganisatie vuistdikke boekwerken verschenen met grote lappen tekst, koos Waterschap Rivierenland voor een relatief dun boekje van tachtig bladzijden met weinig tekst en vooral veel foto's van historische wetenswaardigheden van het voor ons land zo kenmerkende riviereengebied. Dijkgraaf Roelof Bleker 'arresteert' in zijn voorwoord niet ten onrechte de beroemde rivieren uit Marsmans gedicht *Denkend aan Holland* als de rivieren die zijn waterschap haar naam gaven: Waal, Maas, Lek, Nederrijn, Linge en Merwede. Tussen de Duitse grens bij de Ooijpolder en de molens van Kinderdijk die de Alblasserwaard droog hielden, was water volgens hem allesbepalend. Bleker merkt voorts op dat het nu bijna niet meer voor te stellen is dat het riviereengebied in 1950 nog 277 waterschappen kende. Dit laatste geeft opnieuw aan hoe ingrijpend de reorganisatie van het waterschapsbestel de afgelopen zestig jaar is geweest. Landelijk waren er in 1950 bijna 2.650 waterschappen, nu resteren er nog 21.

Ondanks de als gezegd relatief korte tekst van niet meer dan dertien pagina's, hebben de auteurs kans gezien de ontwikkeling van de waterschapsorganisatie in dat prachtige riviereengebied van het vroege begin tot nu treffend te schetsen. Zo aan het eind van de dertiende eeuw groeide de waterstaatszorg de vroegere buurschappen boven het hoofd en vormde het waterschap een meer geschikt samenwerkingsverband. Dat vroege begin startte met de bekende Dijkbrieven van de landsheer, de graaf van Holland of de hertog van Gelre. Aan het hoofd van het waterschapsbestuur stond de dijkgraaf, die bijgestaan werd door heemraden. Samen vormden zij de dijkstoel. De functie van dijkgraaf werd doorgaans vervuld door de ambtman, de vertegenwoordiger van de graaf of hertog als bestuurder van een gebied. Die ambtman had daarnaast ook vaak de functie van rechter in het gebied en het was al vroeg gebruik dat de driedubbelfunctie van ambtman, dijkgraaf en rechter werd verpand.

De waterstaatszorg in het riviereengebied heeft zich tot op de dag van vandaag vooral geconcentreerd op de waterveiligheid. Alle aandacht en inzet ten spijt kwamen er zeer regelmatig ernstige overstromingen voor, onder meer door ijsvorming in de grote rivieren. De schouw van de dijken was dan ook heel belangrijk, in de meeste gebieden werd er driemaal per jaar geschouwd. In dat kader ontbreekt de fameuze inrijdende schouw of teerschouw niet: als een dijkvak niet werd goedgekeurd gingen dijkgraaf en heemraden in de herberg in de buurt verteren (eten en drinken) op kosten van de nalatige. Dan kon je maar beter snel zorgen dat het dijkvak alsnog in orde kwam. Ook bekende waterstaatsbegrippen als verhoefslaging, zeventuig en spadesteken ontbreken in deze voortdurende strijd tegen het hoge rivierwater niet. Anno 2017 zijn hoge dijken alleen niet langer voldoende. Het verruimingsproject Ruimte voor de rivier was nodig om de rivieren letterlijk en figuurlijk meer ruimte te geven. Het is prachtig om te ervaren – buitenlanders zijn daar nog veel meer van onder de indruk dan wijzelf – dat dit project ook tastbaar resultaat oplevert. Op het moment dat ik deze recensie schreef voerde de Rijn met speels gemak zeven miljoen liter water per seconde af...

Alhoewel de nadruk niet ten onrechte op de waterkeringszorg ligt, komen ook de (detail)waterbeheersing en de waterkwaliteit inclusief het zuiveringsbeheer in het boekje aan de orde. Wat de afwatering betreft wordt vermeld dat de samenwerking bepaald

niet altijd vanzelf ging. In vroegere tijden kwamen tussen hoger en lager gelegen dorpen regelmatig conflicten voor, die soms uitmondde in het doorsteken van dwarskaden. Pas (veel) later verbeterde de afwatering door uitbreiding van het weteringsysteem en de door technische ontwikkelingen: veel betere molens en gemalen. In het rivierengebied heeft die afwatering via het Hollands-Duitsch gemaal te Nijmegen (1933) ook nadrukkelijk een internationaal element.

Het waterkwaliteitsbeheer lag aanvankelijk in handen van het zeer tegen de zin van de bestaande waterschappen opgerichte Zuiveringschap Rivierenland. Pas bij de grote waterschapsreorganisatie van 2002 werd voorzien in het bestaande all-in waterschap Rivierenland, dat in 2005 zijn gebied met de Zuid-Hollandse Alblasserwaard en het Noord-Brabantse Alm en Biesbosch zag uitgebreid. Dat die reorganisatie niet zonder slag of stoot tot stand kwam – het hardnekkige verzet van het Polderdistrict Betuwe is ongekend in het kader van de talrijke waterschapsreorganisaties die ons land de afgelopen zeventig jaar beleefd heeft – vermeldt het boekje wijselijk slechts in de marge. Afgerond wordt met het gegeven dat het huidige waterschap Rivierenland de voorbije eeuwen liefst 474 rechtsvoorgangers heeft gekend, die achter in het boekje alle worden genoemd. Overigens anders dan op blz. 12 wordt gesuggereerd, is het niet zo dat deze reorganisatie onvermijdelijk voortvloeide uit de pijlers van de Waterschapswet (1992), die zouden hebben bestaan uit all-in waterschappen op basis van waterstaatkundige eenheden en het streven naar doelmatigheid. Zover was het bestuurlijk-organisatorisch denken in de jaren van voorbereiding van deze wet echt nog niet gevorderd. Sterker, de Waterschapswet kende enkele specifieke bepalingen (zie bijvoorbeeld de artikelen 12, 23 en 25 oud) die juist gericht waren op de situatie waarin nog geen sprake was van all-in waterschappen in een gebied, een situatie die begin jaren negentig van de vorige eeuw nog eerder regel dan uitzondering was.

Dit schoonheidsfoutje mag mijn waardering voor het onderhavige boekje niet wegnemen. Die waardering wordt nog versterkt door de vele plaatjes, foto's en prenten van historisch interessante wetenswaardigheden. Van oude dijkbrieven, grenspalen, zegels, hensbekers en bodebussen tot een flink aantal kaarten van het gebied, prenten van ijssdammen in de rivieren, reglements- en keurbepalingen, foto's van het doorgeven van zandzakken tijdens de bijna-ramp in Ochten in 1995 en (moderne) zuiveringstechnieken. Ook een beknopt bronnenoverzicht ontbreekt niet. Al met al is sprake van een heel geslaagde uitgave die de waterschapszorg in het mooie rivierengebied door de gekozen opzet voor een groot publiek ontsluit.